

Researcher: Social Science Studies

RSSS
ISSN:2148-2691

(2018) Cilt 6 / Sayı 4, s. 252-264

Postmodern Demokrasi Ve Kadın

Rabia Bahar ÜSTE¹

Özet

Demokrasi, modernleşme ile gelişim gösteren, insanın yaşam felsefesi haline getirebildiği andan itibaren yönetim anlayışında etkinlik kazanan bir kavramdır. Demokrasi ve demokratik değerler çok tartışılmasına rağmen istenilen sonuçlara varılamamış olması "postmodern demokrasi" kavramının kadın özelinde çalışılması, kadının toplumdaki yeri açısından değerlendirilmesinin önemini karşımıza getirmektedir. Modern dönem, demokrasi kavramı ile birçok konuyu bağdaştırmasına karşın demokrasi-kadın konusunda çözümleyemediği sorunları günümüze kadar taşımıştır.

Çalışmanın amacı, postmodern açıdan demokrasi sürecinde kadının toplumda öteki konumundan kurtulabilme gerçekliğinin olup olmadığının ele alınmasıdır. Birinci bölümde, postmodern demokrasi ve bu anlayış içinde kadının sorgulanması, ikinci bölümde postmodern yaşam felsefesinin kadının toplumdaki yeri üzerine etkileri ve üçüncü bölümde ise postmodern anlatının toplumlarda kadına bakış açısı olarak imgelenmiştir. Postmodernizm, diğer birçok alanda ele alınmış olmasına rağmen postmodern demokrasi gerçeğinde kadının toplumdaki yeri "öteki" ve "farkındalık" kavramları bağlamında tartışılmamıştır.

Anahtar kelimeler : Postmodern demokrasi, öteki, kadın, farkındalık.

Postmodern Democracy And Women

Abstract

With the development of democracy, modernization, indicating that from the moment a person's philosophy of life can bring into the management approach is a concept the events winners. Although discussion of democracy and democratic values beyond the desired results so that the concept of "postmodern democracy" women working in the private, the woman in society, the importance of the evaluation in terms of where we come across. The modern period, the concept of democracy cannot resolve problems about day woman.

The aim of the study is in the process of democracy in terms of the postmodern woman is the other location in the community to get rid the reality is not discussed. In the first section, the questioning of the woman in this postmodern democracy and understanding, the second chapter of postmodern philosophy of woman's place in society life effects and the third part is the postmodern societies of the narrative are described as the woman's perspective. Postmodernism, in many other areas have been addressed, although the fact that woman's place in society, postmodern democracy "the other" and "awareness" is discussed in the context of the concepts.

Keywords: Postmodern democracy, the other, woman, awareness.

¹ Doç:Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, rabia.uste@deu.edu.tr

GİRİŞ

Postmodern demokrasi kavramı, bu çalışmada kadın ve sorunları ile birlikte ele alınacak, kadınların toplum içinde yaşadığı olumsuzlukların giderilip giderilememesinde etkinliği tartışılacaktır. Bu kavramın gelişmesi ve anlatının farklılaştırılması bağlamında demokrasi ve demokratik değerlerin ötesinde bir anlayışla konu kadın sorunlarının ele alınması açısından işlenecektir. Postmodern demokrasi nedir? Postmodern demokrasi kadınların eşitlik sorunu başta olmak üzere diğer sorunlarına yaklaşımda farkındalık oluşturabilir mi? Öteki kavramı ve kadın arasındaki ilişkide postmodern demokrasinin rolü nasıl olabilir? Sorularına cevap aranmaya çalışılacaktır.

Aynı zamanda ötekileştirilen kadınların bu olumsuz imgeden nasıl kurtulabilecekleri de çalışma içinde yer alacaktır. Aydınlanma felsefesi ile kuramlaşan demokrasinin yüzyıllardır farklı alanlarda, farklı yapılanmalarla sağladığı gelişim ve değişimin “kadın” ve “kadın sorunları” açısından yeterince çözümleyici olamamasının nedenleri ve postmodern demokrasi tanımlaması içinde sorunların çözümünün kamusal alanda nasıl aranması gerektiği üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Demokrasi Modernite İle Çatışır Mı?

Modern siyasi demokrasi, yönetenlerin yaptıklarından dolayı, seçilmiş temsilcilerinin rekabeti ve işbirliği yoluyla, dolaylı olarak hareket eden vatandaşlar tarafından, kamusal alanda sorumlu tutuldukları bir yönetim biçimidir (Diamond & Plattner, 1995, s.68). Demokrasilerde en ayırt edici unsur vatandaşlardır. Uzun mücadeleler sonrasında seçme ve seçilme hakkı vatandaşlara tanınmıştır (Diamond & Plattner, 1995, s.69). Demokrasiyi farklı kılan etmenler (Diamond & Plattner, 1995, s.73): Fikir birliğinin sağlanması, yönetimde aktif ve eşit biçimde yer almak, fırsat eşitliği, yönetimde duyarlılık, yasama organının kural koyması ve yürütmenin uygulaması ve çıkabilecek olumsuzluklara yargı gücünün bakması, tutarlı, iyi organize olmuş programlı partiler, kamusal ve özel alan ilişkisinin etkin olduğu çoğulculuğun sağlanması olarak sıralanmıştır.

Demokrasi de tartışılması gereken konu, demokrasi sadece siyasal yaşamla mı sınırlıdır, yoksa aile, işyeri ve ekonomi alanlarında da uygulanabilir mi? Demokrasi bu nedenle tek anlama sahip, kolaylıkla anlaşılabilir bir fenomen değildir. Burada demokrasi eleştirilere maruz kalır. Düşünürler, demokrasinin bazı insanların görüşlerinin önemli olduğunu fark etmekte başarısız kaldığı konusunda eleştirirler (Heywood, 2014, s.274-275).

Demokrasilerde, temsil ve halk kavramları öne çıkmaktadır, geniş ve yaygın bir halk bütünüünün nasıl yönetime katılacağı temsil ile aşmaya çalışılmıştır, katılımcılık ve halkın yönetimde söz sahibi olması, kent, dil, ırk, mit, tarih ve dine dayalı olarak ortak bağlarla birleşen görece türdeş yurttaşlar bütünü, klasik kent devletindeki demokrasi tasavvurunun en göze çarpan parçasını oluşturan, siyasal ayrışma hatları, genel oy hakkı, çoğulculuk öne çıkmaktadır (Bogdanor, 1987, s.185-186).

Evrensel ve karmaşık bir değişim, sanayileşme, bağımsızlaşma, etkili olma ve birliğini sağlama biçiminde algılanan siyasal modernleşmeyi istemeyen ülke pek görülmemiştir. Modernleşme ile birlikte demokrasi ve demokratik değerler toplumlarda yaygın hale gelmeye başlamıştır. Demokratikleşme, bu sürecin bir yönü özellikle siyasal yönü olarak ortaya çıkmıştır. Modernleşmenin diğer bir yönü olan sosyal modernleşmeyi

ele almadan modernleşmenin anlaşılması olası değildir. Demokrasi, Avrupa’da uzun süre burjuvazinin bir sloganından öte bir anlam taşımamış, demokrasiden alt toplumsal tabakaların yararlanması ancak sanayileşme gerçekleşikten sonra olabilmıştır. Modern toplumlarda siyasal karar alma mekanizmalarına herkesin eşit haklarla katılabilmesi arzulanmıştır (Çam, 2011, s.221-224). Modernleşme toplumun tüm kesimlerini etkilemiş ancak demokrasi-kadın konusunda istenilen ivme birçok ülkede sağlanamamıştır. Bu durum, demokrasi ile modernitenin çatışır durumuna işaret etmektedir. Demokratik değerlerin kadınlara sağlayabileceği olanakların artırılması için demokrasinin farklı ve farkındalık oluşturabilecek bir yönü ile ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu kavram “postmodern demokrasi” olabilir mi? yeni bir kavram olarak böylesi bir anlayış içinde demokrasi anlatı olarak biçimlendirilebilirse, postmodern demokrasi kadın sorunlarının çözümünde yeni bir anlayış olabilir mi? konu bu bağlamda ele alınmaya çalışılacaktır.

Postmodernizm, moderniteden farklı bir sosyal yapıyı, kültürel ve entelektüel değişimi ifade eder. Postmodernite sanayi sonrası dönemle ilişkilendirilen bir anlayıştır. Buna göre, toplumların gelişmeleri üretim ve sanayiden çok bilgi ve iletişime dayanır. Modernist düşünce temelcidir ve genellikle ilerleme inancını ifade eden temelcilik, objektif hakikatin varlığını ve evrensel değerlerin inşasını mümkün kılar. Buna karşın postmodernizm kesinliği kabul etmez. Postmodernizm doğası gereği bütüncül bir düşünceye sahip değildir, onun hakikat iddiasına karşı geliştirdiği tavırlar söz konusudur. Tüm düşünce ve kavramların dilde ifadesini bulduğunu ve dilin karmaşık güç ilişkileriyle sarmalandığını ifade eder. Postmodern yaklaşım, söylem, tartışma ve demokrasiye olan vurgularında çeşitli konulara eleştirel yaklaşılması gerekliliğini öne sürmektedir (Heywood, 2014, s.9-10).

Postmodern demokrasi, demokrasi ötesi bir anlamı içermektedir. Postmodern demokrasi, hakların elde edilmesi ve korunmasında tek gerçekliğin olmadığı, uygulanabilir haklar ve bu hakların eşitliği olarak tanımlanabilir. Modernleşme ile başlayan kadın-erkek eşitliği için mücadelede istenilen başarının kazanılamamış olması birçok ülkede tartışma konusu olarak gündemi meşgul etmektedir. Örneğin, kadının yerinin özel alan ile sınırlandırılması yüzyıllardır demokrasi içinde aşılmaya çalışılan konulardan biridir. Kadının nasıl sosyal alana çıkabileceği ve yer alabileceği modern demokrasi içinde çözüm bulmuş bir konu değildir. Postmodern demokrasi, elde edilen hakların “eşit” olarak dağılımının sağlanmasında öncelenebilecek bir kavram olarak karşımıza çıkabilecek midir? Kadınların, uzun yıllar özel alanda tanımlanması tek bir gerçeklik olarak benimsenmiştir, oysa kadının kamusal alana çıkması ve sorunlarına çözümü burada araması için yeniden bir yapılanma “postmodern demokrasi”nin başlıca konusu olmalıdır.

Postmodernitenin Yaşama Uyarlanması Ve Kadın

Demokrasi ile yönetilen ülkelerde kadınların erkeklere nazaran daha güçsüz görülmesi, ayrımcılığa yol açan geleneksel yaklaşımlar, aile içinde eşitsizlikler, malları yönetme, yürütme ve iş kurma konularında toplumlarda erkeğe öncelik verilmesi, demokratik anlayış içinde “kadının yeri evidir “ anlayışıyla sosyal alana çıkamayan kadınlar erkeklerle eşit değildirler (Tuskan, 2011, s.105).

Postmodernite, modernitenin köklerinin eleştirisine olanak tanıyan radikal ancak modern bir çabayı temsil etmektedir. Postmodern bir yaşamda kadına dair söylemlerin

yeniden gözden geçirilmesi, sosyal alanla barıştıran dilin geliştirilmesi ile yaşanabilir çeşitliliğin artırılması sağlanabilir. Toplumlarda kadının yeri ve değeri ile ilgili konularının yeniden değerlendirilmesi olarak anlatılabilir (Keskin, 2014, s.250-251).

Postmodernitenin yaşama uyarlanmasında kültürel ve entelektüel boyutların kadın özelinde tekrar ele alınması, toplumların kalkınması ve ilerlemesinde de kilit noktalar olarak işaret edilmektedir. Toplum uyumlu bir bütün olarak ele alabilmek için, kadına ötekileştirmeden toplum içinde yer verilmesi gerekmektedir.

Kadın-erkek eşitliğinin uygulanabilir olması sadece yasal düzenlemelerle değil, yasal düzenlemelerin kabul görmesi ile olanaklıdır. Bir yasa, herhangi bir kişi bakış açısından herkesçe kabul edilebilir olursa ahlaksal anlamda geçerlidir. Herkesin, yasalar karşısında akıl yürüterek genelleştirdiği kurallar toplumsal düzenin sağlanmasına katkıda bulunur. Kadın-erkek eşitliği bağlamında düşünüldüğünde, hiç kimseyi dışarıda bırakmadan toplumsal yapı içinde ele alır. Kadının postmodern demokratik değerler açısından yaşama alanı bulması, ahlaki bakımdan sadece erkeğe değil, sosyal alanın kadınlara da paylaşımlarını açması anlamını taşımaktadır (Habermas, 2012, s.210-211). Yasal düzenlemeler, toplumsal değerlerin işlerliğinde, kadınların kamusal alandaki yerlerini korur durumda olmalı ve günün koşullarına göre değişiklikleri kısa sürede içermelidir.

Toplumlarda kadınlar, kamusal alanda yer edinebilmek için çok yönlü bir mücadele vermektedirler. Bu açıdan bakıldığında postmodernizm, felsefeden fiziğe kadar her disiplindeki modern düşüncenin sorgulanmasına rağmen, postmodern demokrasi "insan" odaklı olarak demokrasi adına ortaya konulan değerlerin günümüz koşullarında sorgulanmasını içermektedir. Postmodernizm, insan merkezci bilgi tanımını sorgular. Bilgi, Aydınlanmadan beri, "erkek" yani özne temelinde tanımlanmış ve tamamen insan merkezci bir epistemolojiyi benimsemiştir. Demokrasi "eril" dilin gelişimine zemin hazırlamıştır. Postmodernizm, Aydınlanmacı düşüncenin rasyonel- irrasyonel ve özne- nesne gibi temel dikotomilerine karşı çıkar. Postmodernizm, özellikle feminist hareketlerle Batı düşüncesinin tanımladığı eril/dışıl dikotomisini sorgulamaktadır. Modernizmle ittifak sadece kadınları kaçınılmaz olarak ikincil konuma yerleştiren Aydınlanmacı/modernist epistemolojinin sürdürülmesi olarak algılanmaktadır (Hekman, 2016, s.13-14). Bu konumda, "postmodern demokrasinin" kadın sorunlarına epistemolojik yaklaşımla çözüm üretip üretemeyeceği sorgulanabilir.

Foucault, insanların yönetimiyle sözde hakikatin, özellikle de öznellik biçiminde gelen hakikatin teşhiri arasında kurulan bağlantıları sorgulamıştır. Yöneticilerin, Batı tarihi boyunca yönetsel iktidarlarını söylemlere başvurarak temellendirmesi, çoğu kez kullandıkları ve hakikat iddiası barındıran söylemlerin olduğunu iddia etmiştir. Modern politik söylemlerin, hakiki söylemler gibi faydacılık üzerinden veya yönetimin işleyişini rasyonalize etme ya da daha verimli kılma kapasitesi üzerinden açıklandığını ifade etmiştir. İnsanların yönetiminin "kişinin kendi hakikatinin" ortaya çıkması ile postmodern anlamda pekiştirileceğini incelemiştir. Böylesi bir değişim, postmodern anlayışa sahip bireyin toplumlarda yer almasını sağlayabilecektir (Paras, 2016, s.151).

Tocqueville, "Özgürlük ve eşitliğin uç bir noktada buluşup kaynaşmasının hayalini kurmak imkansız değildir. Halkın yönetimde görev aldığını ve her bireyin bunu gerçekleştirmekte eşit hakka sahip olduğunu varsayalım. Hiç kimsenin bir diğeri üzerinde üstünlük kurması ya da birine ayrıcalık tanınması söz konusu olmadığından kimse

birbirine baskı uygulayamaz. Her birey tümüyle özgürdür çünkü her birey diğeri ile eşittir. Ve bu böyle kalacaktır çünkü herkes özgürdür. Demokratik ulusların bu ideal duruma yatkınlıkları vardır. Bu dünya yüzünde eşitliğin olabileceği yönetim türüdür demokrasi” demektir (Aysevenler, 2013, s.393). Kadın konusu açısından söyleme bakıldığında, “eşitlik” ve “özgürlük” konularında bu denli iyimser olunamayacağı yaşama dair gerçeklerden anlaşılmaktadır.

Postmodern Demokrasi Nasıl Yaşanır?

Demokrasinin tarihselliği ve toplumsal gerçekliğin dışında tutularak kavranması mümkün değildir. Halk kitlelerinin, geniş toplulukların yönetime katılması, yönetimde söz sahibi olması Eskiçağ’da çeşitli köy topluluklarında ve şehir örgütlenmelerinde karşımıza çıkan bir olgu olsa da, demokrasinin kavramsal ve hukuki olarak gelişmesi esas itibariyle Eski Yunan Uygarlığı’nın klasik dönemlerinden itibaren izlenebilmektedir. Yüzyıllar boyunca gelişme çizgisi içinde farklı tanımlamaları olan demokrasinin toplumsal-ekonomik formasyonla bağlantısı içinde, eleştirel açıdan yeniden değerlendirilmesinin gerekliliğini göstermektedir (Uslu, 2012, s.135-136).

Demokrasi kadınlara hak sağlamış olsa da, özdeğer ve özbilinci yeterli kabul edilmeyen, bireysel kimliği gelişmemiş, eğitilmemiş, kadın hakları ve yasal konularda toplumsal cinsiyet bağlamında güvenceye kavuşturulmamış, kadına hak ihlallerinin nereye varabileceğini bilmeyen, hak arama adına kurumlara yönlendirilmeyen bir kadın (Balkır, 2011, s.110) profili karşımıza çıkmaktadır. Demokrasi-kadın paradoksu buradan başlamaktadır. Demokrasi özgürlük, eşitlik gibi kavramları öncelerken ve işaret ederken kadın yaşayan değil, yaşayanlara yardımcı bir figür olarak toplumlarda yer almıştır.

Demokrasi, eşitlik kavramını temel bir ilke olarak her zaman öncelemiştir. Fırsat eşitliğinin de, bu temel kavrama dayanak olması için çaba gösterilmesi kadınların toplumsal yaşamdaki eşitliklerini de beraberinde getirebilecektir (Çam, 2011, s.377-388). Bazı postmodern teorisyenler modernitede ulaşılan durumu kriz olarak adlandırırken, bazıları da postmoderniteyi modernliğin çözümlenmemiş sorunlarını fırsata dönüştürme olarak görmüşlerdir. Postmodern ifade biçimlerinin kültürel alanların tamamında geçerli olan formülü, bir sorundaki tarz ve düşünce biçimindeki çeşitlilik ve çoğulculuktur (Keskin, 2014, s.251).

İnsan hakları politikasının öne çıkarılması ile postmodern demokrasi yaşanır bir alan bulabilecektir. Evrenselci söylem, Birleşmiş Milletler’in “kozmpolit bir demokrasi” için ifadelendirdiği bir kavramdır. Getirilen reform önerileri, dünya parlamentosunun yapılandırılması, bir dünya adaletinin geliştirilmesi ve Güvenlik Konseyi’nde gerekli yeni düzenlemelere gidilmesi (Habermas, 2012, s.92) insan haklarına saygınlık kazandırabilmek içindir.

Locke, “Her istediğini yapabilme hakkının olduğu bir durum yoktur... herhangi bir varlığı yok etmeye yetecek bir özgürlüğe sahip değildir” (Kuyurtar, 2013, s.252) ifadesinde özgürlüğün bir başka özgürlüğü kısıtlamaması gerekliliğini anlatır.

Kadının temel bir doğaya sahip olup olmadığı sorunu bu yaklaşımda doğa/ kültür dikotomisinden farklı bir biçimde kullanılır. Doğa kadınların doğasını tartışanlar tarafından Aristotelesçi “evrensel öz” anlamında kullanılır. Bu kullanım biçimi kadın doğası sorununun, kadının doğa dünyasıyla ilişkisi sorunundan farklı olduğu sonucuna götürse de ikisi yakından ilişkilidir. Kadının özel bir doğaya sahip olduğu ve bu doğa

onun toplumsal rolünü tanımladığı ve tanımlaması gerektiği fikrinin kökeninde, tıpkı kadının doğa ile özdeşleştirilmesinde olduğu gibi, Batılı düşüncenin kaynakları vardır (Hekman, 2016, s.221). Postmodern demokrasi, kadınların özüne dönüp, öze uygun yaşamasında yardımcı olabilecektir.

Postmodern Demokrasi, Demokrasi – Kadın Arasındaki Araf İlişkisi

Ülkelerin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada kadın ve erkeğin yaşam süreleri, yetişkin kadın ve erkek okur - yazarlık oranı, kadın ve erkeklerin okullaşma oranları, parlamentodaki kadın oranı, karar mekanizmalarındaki kadın oranı, mesleki ve teknik işlerdeki kadın oranı önemlidir (Tuskan, 2011, s.107).

Foucault, 1960-1970 yılları arasında düşünce sisteminde, “konuşan özne” anlayışını geliştirdiğinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ülkelerdeki önemli sorunlardan biri haline geleceğini de belirtmiştir. Burada anlatmak istediği aslında anlatmak istediği birey olmaktadır. Birey olarak, dilin, söylemin ve iktidar ilişkilerinde kadının gücünün temellendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilebilmesinde bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukuk öznesi olarak ya da homo juridicus, feragat etmeye razı olmasıyla kadın, sınırlı pozitif haklar karşılığında doğal haklardan feragat etmesiyle nitelendirilmiştir. Buna karşılık, iktisadi özne homo economicus, bir çıkar öznesi olarak, ihtiyaçları ve istekleri doğrultusunda hareket etme anlamını Foucault erkekler için anlatmıştır. Çıkarlarından feragat etmesi istenemeyeceği gibi, herkesin çıkarı gözetildiği sürece kendi çıkarlarını sonuna kadar sağlamayabilen erkeklerin, toplumların yaşam felsefelerini de oluşturduklarını ifade etmiştir. Postmodern anlatıda biyopolitika başlığı altında çeşitli problemlerin ana başlığı bağlantısının nüfus olduğunu öne süren Foucault “Liberal adı verilen yapının ne olduğunu öğrenebilirsek biyopolitikanın da ne olduğunu kavrayabiliriz”(Paras, 2016, s.136-139) demektedir. Bu tür yaklaşımların erkekler tarafından kurallaştırıldığına da altını çizmiştir. Biyopolitikayı da, tepeden aşağı gerçekleşen müdahalelerden ziyade hesaplı bir kendi haline bırakma yaklaşımı sergileyen bir tür yönetimselliğin ortaya çıkışı ve dönüşümü olarak tanımlamıştır (Paras, 2016, s.139). Buna bağlı olarak Foucault, “kadınların evrensel tabii konumlarını anlayabilecekleri ve aşmaya başlayabilecekleri kavramsal silahlardan yoksundur” (Hekman, 2016, s.289) der.

Birleşmiş Milletler ve uzman kuruluşlarının gözetiminde meydana getirilen uluslararası sözleşmelerin erkekler ve kadınlar arasında hak eşitliği sağlamaya çalıştığı, “Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi” hakkındaki bildiriye prensiplerde “kadınlara karşı ayrımcılığın tanımı yapılmıştır (Bilhan, 2011, s.124). Kadınlara özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren demokrasi adına çıkarıldığı söylenen yasal düzenlemeler kadın-demokrasi arasındaki arafı ifade etmektedir. Kadın demokrasi ile hak kazanmakta ancak hakları kullanamamakta, yaşadığı paradoksal durum bu sarmal içinde anlatılmaktadır.

Bütün insanlar eşit yaratılmıştır felsefesinden hareketle, hiçbir demokrasi de vatandaşların ikinci sınıf olması olanaklı değildir. Demokrasi eşitliği pekiştirmek ve geliştirmek olarak anlatılarda yer alırken, Aydınlanma Felsefesi’nden bu yana kadınların demokrasinin sunduğu birçok hak ve özgürlükten yüzyıllarca yararlanamadığı ortadadır. Postmodern demokraside kadın erkekten farklı görülmeden eşitlik felsefesi içinde incelenmelidir. Eşitlik felsefesinin önemi psikolojik anlamda öne çıkmaktadır. İnsanın büyük çoğunluğunda eşit sayılmak, eşit tutulmak konusunda güçlü bir ruhi eğilim bulunmaktadır. Gerçekten toplumların ve siyasal sistemlerin tarihsel belgelerinde

ayrıcalıklı uygulamanın somut örnekleri görülmektedir. Lipson, "...İnsanlarda uyanan eşitsizlik duygusu, patlayıcı bir psikolojik etki yapmaktadır. Ne zaman ki insanlar başlarını kaldırırlar ve eğilmeyip dik dururlarsa, ne zaman ki ikinci sınıf bir statüye sürekli olarak boyun eğmemeyi anlarlar" (Lipson,1986, s.138) ifadesi eşitsizliğin ortaya çıkardığı psikolojik etkilerin derin izlerini göstermektedir.

Kadınlığın birçok kültürdeki temsili sıklıkla tanımlanması zor ve çelişkilidir. Sherry Ortner'in bütün kültürlerde kadınlar simgesel olarak doğayla, erkekler kültürle ilişkilendirilirler ve dahası bu karşıtlık, kadınlığın temel boyutlarının kültürel bakımdan değersizleştirilmesini, kültürlerde, kadınların saf, tekleştirilmiş ve evcilleştirilmemiş erkeklik simgesiyle karşıtlık içindeki gayrimeşru iktidarın ve bölünmenin dışı simgesi haline gelen "aile"nin merkeziyle, evle de ilişkilendirildiklerini göstermek olanaklıdır. Bu çelişki, kadınları toplumsal ilişkileri hem kuran hem de yıkan olarak gördükleri özel alan içine uzanır (Bloch, 2013, s.219-220). Hobbes, "insan doğasının bir diğerine karşı saldırganlığı görülür, buna her insanın herşeye hakkı olması da eklenir, dolayısı ile bir insan işgal etme hakkını, diğeri de direnme hakkını elde eder; insanlar daimi bir güvensizlik içinde yaşarlar ve birbirlerini nasıl daha önce boyundurluk altına alabileceklerini hesaplarlar" (Kulak, 2013, s.219) ifadesi kadının kendi olmasının zorluklarını içermektedir.

Kadın "kendilik kültürü" kısaca "kendine özen gösterme" ilkesinin egemenliğinde yer alan, gelişmesini yönlendiren ve pratiğini düzenleyen şey bu kendilik kaygısıdır. Kişinin kendi kendisi ile ilgilenmesi sonuç olarak, birçok farklı öğretilerde ortaya çıkan bir buyruktur, bu ilke, bir tutum, bir davranış biçimine bürünmüş, yaşam tarzlarına damgasını vurmuştur. Üzerine düşünülen, geliştirilen, yetkenleştirilen ve öğretilen usuller, pratikler ve reçeteler biçiminde gelişmiş, böylece bireylerarası ilişkileri, mübadele ve iletişimlerini, hatta kimi zaman kurumları ortaya çıkaran bir toplumsal pratik oluşmuştur. Kendilik kaygısının etkisi altındaki yaşama sanatının ağır gelişiminde eşitsiz cinsiyete dayalı kalıplar bulunmaktadır (Foucault, 2013, s.331-332).

Modern Sosyo-Mekansal Alanlardan, Postmodern Sosyo-Mekansal Alanlara Ve Kadın

Sosyo – mekansal alanlar kadın-erkek tüm toplum içinde yaşayanlar için önem taşımaktadır. Kadınların bu sosyo-mekansal alanlarda varolabilmesi için yüzyıllar boyunca verdikleri mücadeleler, tarihin sürekliliği içinde ele alınmıştır. Foucault'ya göre, tarihi "canlı bir süreklilik" , "bilincin ilerlemesi", "organik gelişme" veya bir "varlık projesi" olarak algılayanlar için "mekânsal terimleri kullananlar tarihsel olmayan bir hava" yaratmakla suçlanmışlardır. Oysa Foucault, tarihin mekan üzerine yazılabileceğinden bahseden bir anlayışa sahiptir (Yumul, 2003, s.13).

Harding, "eril aklın" dayandığı rasyonalite anlayışının özünde kusurlu olduğunu iddia eder. Bu anlayış ham tek yanlıdır, hem de gerçeklere aykırıdır. Bu yüzden, kadınları eril akıl anlayışına dahil etme çabası fazla değerli olmayacaktır. Liberal feministler, kadınların diğer Aydınlanmacı düşünürler gibi akıl alanından dışlanmalarına tepki duyarlar ve bu akıl tanımının kadınları da içerecek biçimde değiştirilebileceğinin üzerinde dururlar (Hekman, 2016, s.67). Endüstriyel demokrasi "eril aklı" önceleyen ve kadınların iş yaşamında / iş ortamında bulunmasına gerekli olanağı sağlamayan bir anlayışı geliştirmiştir. Endüstriyel demokrasi, iktisadi örgütlenmelerin –firma, teşebbüs ve iş kuruluşları gibi- iç işleyişleri açısından demokratik olmasını ifade eder, yani bunlar, çalışan insanların katıldığı demokratik süreçlerde yönetilecektir (Baogdanor, 1987, s.189).

Kadınlar iş yaşamıyla değişik sosyo-mekansal alanlarda bulunabilecek ve toplumda ilerlemenin bir parçası haline gelebilecekken, çağlar boyunca sosyal alanın dışında kalmışlardır.

Ficino, Ortaçağ estetiğinde kadına ancak ve ancak özel alan içinde yer verildiğini, kolay bir şey olduğunu, kültürel olarak da birçok ülkede kabul gördüğünü anlatır. En genel anlamıyla ele alındığında her felsefi kavram herhangi bir şeyi açıklayabilir. Hiç kuşku yok ki, Aristoteles'in "kuvvet" kavramı bir otomobilin işleyişini de açıklayabilir. Ama Aristoteles fiziğini modern fizik içinde bir yere oturtmak mümkün değildir. Ortaçağ döneminin tarihsel yeniden kurulması her şeyden önce o dönemi daha iyi anlamamıza yardımcı olmalıdır. Ortaçağda, kadının tarihi yazılıyorsa, bunun nedeni bizim nasıl düşündüğümüz veya düşünmemiz gerektiğini söylemek değil, Ortaçağlıların nasıl düşündüklerini söylemeye çalışmaktır (Eco, 2017, s.254-255). Aydınlanma Dönemi'nin başlaması ile birlikte, Fransa'da demokrasi adına verilen mücadelelerde kadınların etkin olduğu durumlar (Tilly, 2014, s.71): Fronde İsyanı (1648-1653), Tardanizat İsyanı (Guyenne -1655-1657), Sabotiers İsyanı (Sologne, 1658), Benaugé İsyanı (Guyenne, 1661-1662), Lustucru İsyanı (Boulonnais, 1662), Audijos İsyanı (Gascony, 1663), Angelets Gerilla Savaşı (Roussillon, 1662-1672), Papier Timbre İsyanı (Brittany, 1675), Corsican İsyanı (1768-1769), Yüz Gün İsyanı'dır (1815).

Her çağda kadınlar, kendi ülkeleri adına sosyal alana çıkabildikleri oranda katkı sağlamışlardır. Yurt hem ataların toprağı hem de evlat yurttaşların anasıdır. Burada tüm var olan araçlarını topraktan sağlayan ve tüm yaşantılarını çok sıkı bir şekilde toprağıba bağlı olma nedeniyle toprak modeline göre biçimlendiren yerleşik çiftçilerin toprağıba olan bağılılıklarını yansıtan bir ülke tasarımıyla karşılaşmıştır. Onlar için toprağıba bir ana tanrıca gibi görmekten doğal bir şey olamaz. Bu tasarım, ataerkil, aile, aşiret, kent, beylik gibi çok çeşitli ortamlarda görülmüştür. Oysa yurt kavramı, yeni bir ortamın, yeni üretim tekniklerinin kullanılabilmesi için gerekli olan, ulus-devletin doğuşu ile birlikte ortaya çıkmıştır (Duverger,2004, s.67).

İktisadi Pazar ilişkilerinin yayılması ile eril egemenliğin kısıtlayıcı çerçevelerini parçalayan ve otoriter idare biçimlerini zorunlu kılan "toplumsal" alan belirginleşmiştir. Kamusal güç her ne kadar eril bir otoritenin müdahaleleri ile yönlendirilmiş olsa da, kadınların göz ardı etmeyen toplumların yükselmesi olanaklı olmuştur. 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren başlayan kamusal alanın özel alan ile kaynaşması kadının kamusal alanda yer almasının sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Kamusal alanın siyasal işlevlerindeki dönüşümle kanıtlanan çözümlüşünün nedeni, esasen kamusal alan ile özel alan arasındaki ilişkinin yapısal dönüşümünde saklıdır (Habermas, 2010, s.252-253).

Toplumlarda sosyal alan içinde, kadınlar ev işleri ve çocuk bakımını üstlenirken, erkeklerin rolleri sosyal alan içinde tanımlanmıştır. Toplumsal cinsiyet açısından kadınlar ve erkekler arasında eşitsizlik yaratan bu durum, dünyanın çok çeşitli toplumlarında benimsenmiştir. Bu durum, birçok düşünür ve çeşitli yaşam felsefeleri açısından da kabul görmüştür (Giddens, 2008, s.514-515). Postmodern demokrasi ise, farklı bakış açıları geliştirerek kadınlara toplum içinde eşitlik sağlamak için mücadele yöntemlerini geliştirmeye çalışmalıdır. Başlangıç noktasında, çoğulculuğıba, farklılığıba, çeşitliliğıba, birçok hakikatin olduğunu ele alarak sorunlara çözüm üretebileceğini imgelemelidir.

Postmodern Demokrasi, Ötekilik Ve Farkındalık Arasındaki İlişkilerde Kadın

Postmodern demokrasi anlayışı öteki kavramını kabul etmediği gibi, ayrımcılık (discrimination) kavramını da kabul etmemektedir. Kadına karşı ayrımcılık, önyargıların ve kalıp yargıların kadına karşı toplumda davranışsal ifadeleridir. Cinsiyet ayrımcılığı olarak adlandırılan bu durum, çeşitli toplumlarda halkın genelinin benimsediği, politize edilmiş olarak abartılmış, kışkırtılmış bazı görüşlerin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Ülkelerde demokrasi uygulansın ya da uygulanmasın kadın özelinde sorunlar çok da farklılık göstermemektedir. Örneğin, Çin’de 1990 yılında Reuters Haber Servisi’nin verdiği rapora göre, 100 kadına 689 erkek düştüğü, bunun nedenlerinden biri olarak: Çin geleneklerine göre, erkek kadından üstün olarak algılanır ve devletin “bir aileye bir çocuk” kuralı vardır. Bunun sonucu olarak, tıp teknolojisindeki gelişmelerle, kız çocuğunun aldırılması veya doğar doğmaz öldürülmesi inanılmaz boyutlara ulaşmıştır (Dökmen, 2012, s.101). Bu durum, doğmadan “ötekileştirilen” kadın algısının çarpıcı bir örneğidir.

Toplumda öteki ve ötekileştirmenin ne denli sakıncalı bir durum olduğunu birçok düşünür ortaya koymaya çalışmıştır. Bunlardan biri olan Habermas, “...Benimsemek, kendi içine kapatmak ve ötekine karşı kapanmak demek değildir. Ötekini benimsemek, toplumsal sınırların herkese -hatta ve özellikle de, birbirine yabancı olan ve birbirine karşı yabancı kalmak isteyenlere- açık olması demektir. Herkese eş saygı, ötekine yani farklı oluşu nedeniyle diğerine gösterilme koşulunu temel alır. Ötekine karşı, bizlerden biri olarak dayanışma göstermek de, tözsel olan her şeye direnen ve gözenekli sınırlarını sürekli daha da öteye taşıyan bir topluluğa ait esnek “biz”i kapsar (Habermas, 2012, s.9) demektedir.

Eşitlikten yana olan kadınlar, toplumlarda sadece erkeklerin değerlendirmesi ile olayları anlatmanın ne denli büyük eksiklikleri beraberinde getirdiğini göstermeye çalışmışlardır. Toplumlarda kadınlar da erkeler de, Betethoven gibi bir besteci, Shakespeare gibi bir yazar, Rembrandt gibi bir ressam ya da Edison gibi bir mucid olamayabilirler, ama onların bestelerine, şiirlerine, tablolarına ve icatlarına bir değer biçebilirler ve bir büyük sanat ya da bilim insanının yanıldığı noktaları gösterebilirler. Otomobil planı çizmeyen bir kimse, otomobil kullanmasını öğrenebilir, otomobilin nasıl işlediğini bilebilir (Lipson, 1986, s.140). Yani, toplumdaki olgu ve olaylar erkelere ait değildir, kadınlar da toplumda çeşitli, iş, yetenek ve tekniklere sahiplerdir. Toplumlarda kadınlar, demokrasi ötesi bir anlayışla eşitliğin ele alınması gerektiğini, sorunlarının tam anlamıyla çözebilmesi için kadınlar kadar erkeklerin de çaba içinde olmasının etkinliğine dikkat çekmektedirler.

Cinsiyet üzerinden ötekilik, diğer ötekiliklerden farklı kabul görmektedir. Çünkü bu ötekilikte farklılıklar “doğal” ve “değişmez” olarak algılanmaktadır. Özellikle modernleşme süreci ile kadın-erkek eşitliği demokrasi bağlamında tartışılmış cinsiyetin özsel niteliklerine indirgenip doğallaştırılamamıştır. Bu konuda “ilerleme” ve “medenileşme” şansı yeterince kullanılamamıştır. Cinsiyetler arasında fiziksel özelliklerle belirli kişilik, zeka ve kültürel özellikler arasında nedensel bağlantı kuran ve dolayısıyla eril söylemin üstünlüğünü savunan görüşler demokrasi içinde yer bulmuştur. Ötekileştirme sürecinde, coğrafi unsurlarda rol oynamıştır. “Doğu-Batı” gibi mekânsal ayrımlar öncelikle farklılık üzerine kurulmuştur. Medeni Batı ile ötekileri arasındaki ilişkide cinsiyet ayrımcılığının Avrupa’da da demokratik söylemler içinde yer aldığı kaçınılmaz bir gerçekliktir (Yumul, 2003, s.19-20).

Hegel'e göre tanınma, özneler arasında onların her birinin diğerini hem kendisinin eşiti hem de kendisinden ayrı olarak gördüğü, ideal bir karşılıklı tanınma ilişkisine işaret eder. Bu ilişki öznellik açısından belirleyicidir: Kişi ancak tanıma ve diğer özne tarafından tanınmış olma sayesinde bireysel özne haline gelir. Bundan dolayı, ötekiler tarafından tanınma, benlik bilincinin gelişimi için olmazsa olmazdır. Tanınmanın engellenmiş olması ya da "yanlış tanınmış" olmak, hem kişinin benliğiyle ilişkisinin bozulması hem de kimliğinin yaralanmasından ötürü zarar görmesidir (Fraser, 2012, s.262).

Bir topluluk üyelerinin çoğunluğu, norm ve değerlerin bir kısmını yadsırken diğer bir kısmını da kabullenir. Pek hoşnutsuz kalmadıkları bir bağlılığı sağlamak için ise bu yeterlidir. Nereye kadar gidebilir böyle bir sapma? Bu sorunun cevabı kültür tipine göre değişik olacaktır. Kimi kültür, önerdiği normlara oranla büyük bir sapmayı hoşgörüyü karşılayabilirken, kimi kültür bunu yapamaz. Bazen de normlar katı bir biçimde belirlenmiş olmayıp birden çok seçime, almaşığa olanak tanır. Bu durumda ise artık, sapma yani normdan uzaklaşma yerine esneklik yani normun belli bir durumda benimsenmek üzere bir davranış modelleri yelpazesi önermesi söz konusudur (Duverger, 2004, s.95). Postmodern demokrasi, birey kabul ettiği kadının farkındalıkları ile sosyal alanda olmasının, toplumsal bir değer olduğunun da altını çizmelidir. Kadınların aileden başlayarak, sosyal alana çıkmaları için desteklenmeleri gelişimleri açısından kaçınılmazdır.

Mill, bireyselliği gelişiminde eğitimin rolünün çok büyük olduğunu vurgular. İdeal eğitimin, aile içinde toplumsallaşmanın ve politik kurumlara katılımın amacı, insanları üç açıdan dengeli bir biçimde geliştirmek olmalıdır. Mill, "yüksek" zevklere sahip, "tarafsız" hakemlerden bahsederken, aklında bu üç yönü birleştiren karakterler vardır. Bunlar (Silier, 2013, s.418-419): Entelektüel gelişim (eleştirel düşünce) bireysel yanın gelişmesi, ahlaki gelişim (başkalarıyla çıkar birliği hissi) toplumsal yanın gelişmesi, estetik gelişimdir (duyguların çeşitlendirilmesi ve yüksek zevklerin geliştirilmesi). Aynı zamanda Mill toplumsal ilerlemeyi, cinsiyetlerarası eşitsizliğin giderilmesinde aramıştır. Mill, aile içi rollerin yeniden nasıl üretildiğini anlatırken, erkeklerin bencilliğinin ve iktidar hırslarının kaynağının da aile kurumunda aranması gerektiğini de ifade etmiştir. Kadınların eşitlik hakkını hem bir adalet prensibi olarak savunmuş, hem de cinsiyetler arasındaki ilişkilerin eşitlikçi hale gelmesinin toplumun genel mutluluğunu nasıl arttıracığını ele almıştır (Silier, 2013, s.420). Hobbes ise, öteki kavramının toplumlarda akla yatkın hale geldiğini dönemi itibarıyla tartışmıştır (Kulak, 2013, s.220). Ötekileştirmenin aile içinde çözümlenmesi, kadınların kamusal alanda söz sahibi olmalarında etkinliği arttıracaktır. Bunların sonucunda postmodern demokrasi açısından istenilen, mutlu bireyler ve mutlu toplumlar olarak açıklanmaktadır.

Dünyada düşen hayat standartları, kadın ve çocukları, erkeklere göre daha fazla tehdit etmektedir. Örneğin, ABD'de anne ve bebek ölüm oranları bazı gelişmekte olan ülkelere göre biraz daha iyi durumdadır. Bebek ölüm oranları açısından ABD, Küba, Beyaz Rusya ve Malezya'dan daha kötü istatistiklere sahiptir. Günümüzde, ABD'de kadınlar ve özellikle yoksul kadınlar için karamsar veriler ortaya konmaktadır. Yaygın ve sürekli yoksullukla uğraş veren kadınlar kendileri için kamusal eğitimin yetersizliği ve diğer sosyal harcamalara yapılan yatırımların uzun zamandır yetersiz olması, toplumun yeteri kadar kadına önem vermediğini göstergelerine de taşımaktadır. ABD'de erkek çalışanlarla kadın çalışanlar arasında yaşanan adaletsizliklerde güncel konular arasında

yer almaktadır. (Stiglitz, 2016, s.60-61). Demokrasi, teoride kaldığı tam anlamıyla işletilmediğinde, özellikle cinsiyetler arası eşitsizliği gözler önüne sermektedir.

Berelson, "Demokratik Teori ve Kamusal Kanaat" (Democratic Theory and Public Opinion) adlı eserinde, seçmenin kişilik yapısının etmenlerini sıralamaktadır (Habermas, 2010, s.347). Demokratik davranış kalıpları olan siyasal ilgi, bilgilenme, siyasal inisiyatif ve eylemlilik, tartışmalara katılım dereceleri kanunlarda tüm seçme ve seçilme hakkı olanları kapsamına rağmen toplumlarda erkeklere öncelik olarak verilmiştir. Demokrasinin, herkese seçme ve seçilme hakkı vermesi gerekirken, yüzyıllarca erkeği öncelemesi "tek gerçeklik" olarak ele alınabilir. Postmodern demokrasi tek gerçeklikten kaçınarak, toplumlarda her konuyu, kadın - erkek eşitliğinde ele almalı ve tek gerçeklikten kaçınmayı temel prensip edinmelidir.

SONUÇ

Postmodern demokrasi, dünyanın neresinde olursa olsun, kadınlarla erkekler tarafından oluşturulmuş yönetimlerin güvence altına alınması ve güçlendirilmesi amacıyla yükselen bir anlayışı temsil edebilir. Ne kadını öcelemede, ne de erkeğin egemen olmasını kabul etmektedir. Sözde değil, yönetimlerin uğraşlarının özde kadın ve erkek birlikte kendi gerçeklikleri içinde eşit bir biçimde buluşmalarının sağlanabilmesidir. Postmodern demokrasi ve kadın konusunun birlikte ele alınma nedeni kadınların cesaretleri ile eşitlik uğruna gösterdikleri adanmış ömürleridir.

Toplumsal ilişkileri konu alan modernite-kadın olgusunda öne çıkan, demokrasi ve demokratik değerlerdir. Bu durumda demokrasi bir ideal halini almış ve kadın ile ilgili sorunların çözümünde ön planda olduğu kabul edilmiştir. Ancak, kadın özelinde eşitlik başta olmak üzere sorunların yüzyıllardır tartışılması demokrasinin farkındalık oluşturabilecek platformlarda değişik bir konumda yer almasının gerekliliğini karşımıza çıkarmaktadır ki işte bu kavram: Postmodern Demokrasi olabilir. Kadın sorunlarına alışlagelmiş yöntemlerden farklı çözümler aramak, yeni karşılaşılan sorunlarla baş edebilmek için bu kavramın geliştirilmesi düşünülebilir. Kadınların geleneksel rolleri ile modernize edilmiş rollerinin birarada ele alınarak toplumda yeni bir dokunun oluşması sağlanabilir.

Kadınlarla ilgili temel çözüm önerileri olarak sunulan kavramların yeniden gözden geçirilmesi, sorgulanması ve yüzyıl gerçekliğinde farklılıklarla tartışılması gerekmektedir. Kadınların sorunlarının bir çığ gibi büyüdüğü bunun nedenleri arasında eşitsizliklerin ilk sıralarda yer aldığı veriler dünyaca kabul edilen göstergelerde yerini almaktadır. O zaman görünenden çok farklı bir tablo ile toplumlar karşı karşıyadır. Postmodern demokrasi, toplumlarda kadınların sorunlarının çözümünde "tek gerçekliği" insan hayatından çıkarmaları ile amacına ulaşabilecektir. Özellikle, tehdit, baskı, zorlamayı kadının hayatından çıkarabilecek bir yaşam felsefesini onlarla tanıştırmak gerekmektedir. Postmodern demokrasi bu bağlamda, zor, baskı, tehdit gibi olumsuzlukların kalkmasında eğitim temelli bir oluşumun farkındalık olarak karşımıza çıkmasını tartışabilir. Demokrasi, kadını toplum hayatı içinde anlatma, kendi öncülleri içinde düzenleme adına, yüzyıllardır çözüm arayan gerçekliklere yeterince ışık tutamamıştır. Kadın hangi ideolojide olursa olsun, hangi dine inanırsa inansın, hangi yaşam felsefesine tutunmuş olursa olsun gördüğü eşitsizlik tek bir kuramla, tek bir anlayışla ya da tek tip bir yönetim kararlılığı içinde açıklamak çok da olanaklı görünmemektedir.

Kadına “öteki” rolünü vermeyen bir anlayış ile oluşan gerçeklikler postmodern demokrasinin konusu haline gelmelidir. Kadının “öteki” olarak toplumlarda mahkum edilmediği, bunun için de “eğitim” temelli bir anlayışla yola çıkılmasının önemi tekrar tekrar tartışılmalıdır. Kadının yaşadığı ve karşı karşıya kaldığı eşitsizliklere küreselleşmiş dünya düzleminde “dur” diyebilmek için; postmodern demokrasi ile kadınlara karşı şiddetin acilen durdurulması için platformlar oluşturmak, yoksulluğu kadınların kaderi olmaktan çıkarmak, sadece karar alma mekanizmalarında yer almalarını değil, aynı zamanda etkin olmalarını sağlamak, kadınları belli kalıplardan ve özel alanda hapsolmelerinden kurtarmak, kadın ve eğitim konusunda bunun devlet politikası haline getirilmesi için çaba göstermek, kadınların çıkarları ile ülke çıkarlarının birlikte ele alınması ancak ülkelerin bu şekilde kalkınabileceğinin altının çizilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aysevenler, K. (2013). Siyaset felsefesi tarihi. A. Tunçel ve K. Gülenç (Edt.) Alexis De Tocqueville içinde (s.393). Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Balkır, Z.G. (2011). Kadınların karar süreçlerinde etkinliği için haklarının verilmesi mi yoksa kendi çabasıyla alması mı daha önemlidir?. Kadının karar mekanizmalarında temsilinin ve gücünün artırılması semineri. 27 Aralık 2010, İstanbul, ss.110.
- Bilhan, M. (2011). Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın tasfiye edilmesine dair sözleşme. Kadının karar mekanizmalarında temsilinin ve gücünün artırılması semineri. 27 Aralık 2010. İstanbul. ss.124.
- Bloch, M. (2013). Ritüel, tarih, iktidar. (Ü. H. Yolsal, çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Bogdanor, V. (1987). Siyaset bilimi ansiklopedisi. (B. Peker, çev.). Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Çam, E. (2011). Siyaset bilimine giriş. İstanbul: Der Yayınları.
- Diamond, L. & Plattner, M.F. (1995). Demokrasinin küresel yükselişi. (L. Köker , çev.). İstanbul: Yetkin Yayınları.
- Dökmen, Z. Y. (2012). Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar. İstanbul:Remzi Kitabevi.
- Duverger, M. (2004). Siyaset sosyolojisi. (Ş. Tekeli, çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Eco, U. (2017). Ortaçağ estetiğinde sanat ve güzellik. (K. Atakay, çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Foucault, M. (2013). Cinselliğin tarihi. (H.U. Tanrıöver, çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fraser, N. (Edt.) (2012). Kimlik politikaları. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Giddens, A. (2008). Sosyoloji. (C. Güzel, çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Habermas, J. (2010). Kamusal alanın yapısal dönüşümü. (T. Bora ve M. Sancar çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Habermas, J. (2012). Öteki ve öteki ile yaşamak. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hekman, S. J. (2016). Toplumsal cinsiyet ve bilgi postmodern bir feminizmin öğeleri. (B.Balkız ve Ü. Tatlıcan, çev.). İstanbul: Say Yayınları.

- Heywood, A. (2014). Siyaset teorisine giriş.(H. M. Köse, çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Keskin, F. (2014). Politik iletişim sözlüğü. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kulak, Ö. (2013). Siyaset felsefesi tarihi. A. Tunçel ve K. Gülenç (Edt.) Thomas Hobbes içinde (s.217-235). Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Kuyurtar, E. (2013). Siyaset felsefesi tarihi. A. Tunçel ve K. Gülenç (Edt.) John Locke içinde(s. 249-263). Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Lipson, L. (1986). Politika biliminin temel sorunları.(T. Karamustafaoğlu, çev.). Ankara: Birlik Yayıncılık.
- Paras, E. (2016). Foucault öznenin yitiminden yeniden doğuşuna. (Y. Çetin, çev.) İstanbul: Kollektif Yayıncılık.
- Silier, Y. (2013). Siyaset felsefesi tarihi. A. Tunçel ve K. Gülenç (Edt.) John Stuart Mill içinde (s.406-424). Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Stiglitz, J.E. (2016). Eşitsizliğin bedeli. (O. İşler, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tilly, C. (2014). Demokrasi. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Tuskan, A.A. (2011). Toplumsal cinsiyet toplumda kadına biçilen roller ve çözümleri. Kadının karar mekanizmalarında temsilinin ve gücünün artırılması semineri. 27 Aralık 2010, İstanbul. ss.107.
- Uslu, A. (2012). Siyaset bilimi. G. Atılgan & E.A. Aytekin (Edt.) Demokrasi içinde (s.123-139). İstanbul: Yordam Kitap.
- Yumul, A (2003). Arafta kalanlar. Doğu Batı Düşünce Dergisi, 6 (23), 11-23.